

Motion till riksdagen 2005/06: MJ366

av **Birgitta Carlsson och Åsa Torstensson (c)**

Kalkningens betydelse för vår miljö

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om behovet och värdet av en integrerad mark- och vattenkalkning.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om behovet av ökade anslag till kalkningsverksamheten.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om den stora samhällsnytta som kalkningsverksamheten utgör.

Viktigt med samordning av kalkningsinsatserna av mark, vattendrag och sjöar

Sedan början av 1960-talet har negativa effekter av försurat nedfall i vattendrag och sjöar varit allmänt kända. Men försurningen av marken och markvattnet startade långt tidigare. Redan på 1920-talet överskreds den kritiska belastningsgränsen för högt liggande vattensystem med tunna jordar och svårvittrad berggrund i sydvästra Sverige. Försurningskänsliga fiskarter som mört och röding dog redan då ut i de mest utsatta sjöarna.

Det försurande nedfallet ökade därefter katastrofalt för att nå sin topp i slutet av 1970-talet då den kritiska belastningen överskreds för i princip hela Sverige. För de allra mest utsatta och känsligaste områdena var nedfallet av försurande ämnen 15 gånger högre än vad naturen tål – år efter år. På grund av många decenniers surt nedfall har marken byggt upp ett ”försurningsminne” som består av bl.a. historiskt deponerade svavelföreningar men framför allt av att marken förlorat en stor del av de basämnen som går åt för att neutralisera den sura nederbörden. I praktiken innebär detta att den kritiska belastningsgränsen sänkts, dvs. marken tål inte längre lika mycket försurning som tidigare.

Sverige har varit mycket framgångsrikt när man i de internationella samfundet arbetat för åtgärder mot de försurande utsläppen. Mellan 1980 och

Fel! Okänt namn på

1999 minskade svavelutsläppen med två tredjedelar medan utsläppen av kväveoxider och ammoniak (som också bidrar till försurningen) minskat med mindre än en femtedel under samma tid. Genom främst 1999 års Göteborgsprotokoll (under konventionen om gränsöverskridande luftföroreningar) och EU:s nya direktiv om nationella utsläppstak väntas utsläppen fortsatt minska fram till 2010.

Trots de genomförda och planerade utsläppsminskningarna överskrids fortfarande de kritiska belastningsgränserna över stora delar av Sverige och kommer fortsatt att göra så efter 2010. I dessa betydande områden är alltså en återhämtning på naturlig väg över huvud taget inte möjlig så länge de kritiska belastningsgränserna överskrids. Den största skillnaden blir att ökningstakten av den ackumulerade försurningen går långsammare – men den minskar inte.

I andra områden där det reducerade försurande nedfallet kommer under den kritiska belastningsgränsen fördröjer på grund av de historiska utsläppen markens försurningsminne återhämtningen långt in i framtiden.

Återhämtningsprocesserna i mark och vatten är mycket långsamma. Forskningen har visat att när det försurande nedfallet minskar så minskar också avrinningen av svavel och giftigt oorganiskt aluminium från marken till vattnet. Men samtidigt minskar också avrinningen av de för alla organismer livsviktiga baskatjonerna (kalcium, kalium, magnesium) vilket fördröjer markens, vattendragens och sjöarnas återhämtning.

En anledning till detta är att trädens rottrådar är mycket effektiva upptagare av den reducerade mängd tillgängliga baskatjoner som finns i marken och markvattnet. I den rådande bristsituationen är markavrinningsvattnet i kroniskt försurade områden fortsatt kraftigt försurat och innehåller mycket låga halter av de för alla organismer livsviktiga baskatjonerna.

Sveriges miljömål – Bara naturlig försurning

Försurningen av mark och vatten har inneburit en miljökatastrof av stora mått. Effekterna är omfattande. Av Sveriges 95 700 sjöar och 300 000 kilometer vattendrag har nästan 20 000 sjöar och över 100 000 kilometer vattendrag försurats så att betydande biologiska skador uppstått. Eftersom försurningsprocesserna startar på land i avrinningsområdet har dessförinnan det försurande nedfallet i högre eller mindre grad försurat de omkringliggande markerna runt alla dessa sjöar och vattendrag.

Vårt långsiktiga miljömål är att försurningsproblemet skall vara löst inom en generation och att som delmål till 2010 skall en återhämtning av försurad mark starta och högst 5 % av sjöarna respektive 15 % av vattendragen får vara antropogent försurade.

Forskningen är helt överens om att vi inte på långa vägar klara dessa miljömål genom att invänta reduktionen av de försurande utsläppen.

Kalkning av mark, sjöar och vattendrag är troligtvis den miljövårdsåtgärd som fått störst betydelse för återställning av förstörda ekosystem. Genom Naturvårdsverkets kalkningsprogram har ca 7 800 sjöar och ca 11 000 kilo-

meter vattendrag räddats undan försurningsdöden. Men fortfarande återstår om vi skall klara delmålet till 2010 ca 5 000 antropogent försurade sjöar och ca 40 000 kilometer vattendrag.

Naturvårdsverkets kalkningsprogram har utformats från den nationella kalkningsplan som verket arbetade med under åren 1997–1999. Eftersom direktiven till utredningen utformades innan dagens miljömål var satta var planen föråldrad redan när den antogs. Det primära syftet med Naturvårdsverkets kalkningsprogram är att bevara biologisk mångfald och nyttjande ur ett nationellt perspektiv – inte att klara de kvantitativa delmålen. Dagens kalkningsstrategi är defensiv och inte kostnadseffektiv. Den bygger som bekant på kalkningsinsatser relativt långt ner i de försurade vattensystemen och avgiftar alltså bara dessa delar.

När nu länsstyrelser och kommuner börjar bryta ner de nationella miljömålen till regionala och lokala uppmärksammas försurningsproblemet vid än mer. I till exempel Västra Götalands län behöver ytterligare 700 sjöar kalkas för att ett försiktigt satt miljömål skall nås 2010, att högst 15 % av sjöarna får vara försurade. Hade Västra Götalands län satt samma mål som det nationella (högst 5 % antropogent försurade sjöar) behöver ytterligare hundratals sjöar hade behövt kalkas.

En genomgång av länsstyrelsernas bedömning av miljömålet bara naturlig försurning och andelen försurade sjöar och vattendrag visar att endast tre länsstyrelser anser att miljömålen har nåtts (Gotlands, Uppsala och Norrbottens). Nio länsstyrelser bedömer att miljömålet kan nås under förutsättning att beslutade utsläppsminskningar genomförs i praktiken samt att kalkningsanslaget bibehålls på nuvarande nivå. Nio länsstyrelser bedömer att förutom beslutade utsläppsminskningar måste kalkningsanslaget öka samt ytvattenkalkningen integreras med en markkalkning som återställer markens baskatjonförråd och successivt ger ett mindre försurat och avgiftat markavrinningsvatten. I Falkenbergs kommun är trots omfattande och långvariga kalkningsinsatser fortfarande 60 % eller 150 av de antropogent försurade sjöarna okalkade.

Stora vinster med integrerad kalkning av mark och vatten

Skogsstyrelsen har genom långvarig forskning och sitt förslag till åtgärdsprogram för integrerad mark- och vattenkalkning visat att vi genom markbehandling med kalk och aska kan åtgärda försurningsproblemet närmare källan, dvs. i den försurande marken. Den antropogena försurningen kan då motverkas i särskilt utsatta områden och återhämningsprocesserna påskyndas. Åtgärdsprogrammet visar att de ekonomiska och miljömässiga vinsterna blir störst om under en 10-årig period verksamheten inriktas mot de 200 000 till 350 000 hektar skogsmark som är mest försurad. Kostnaderna beräknas under perioden till 75–100 miljoner kronor per år.

Fel! Okänt namn på

Stora vinster kan också göras genom att integrera kalkning av jordbruksmark med skogsmarks- och ytvattenskalkning. Det visades redan på 1970-talet i Vänneåns vattensystem i Laholms kommun och nu senast på Orust där kommunen och markägarna kalkat på jordbruksmark med mycket goda resultat för det avrinnande markvattnet.

Vinsterna är flera. Kalkning högt upp i vattensystemet avgiftar stora delar av ekosystemet, marken, markvattnet, ut i alla de små vattendrag och sjöar som inte kan kalkas med dagens metodik för att slutligen innebära att dagens kalkningsinsatser direkt i större sjöar och vattendrag kan reduceras och avslutas tidigare.

Utöka 2006 års verksamhet med integrerad mark och vattenkalkning

Det var ställt mot denna bakgrund därför klokt att anslaget för kalkning budgetåret 2005 även innefattade möjligheten att använda 10 miljoner kronor av anslaget för integrerad markkalkning i kalkningsprojekten. Markkalkning är en engångsåtgärd som på sikt minskar behovet av vattenkalkning, vilket får ses som mycket värdefullt.

Denna omfördelning räcker dock inte för att kalkningsverksamheten skall nå den omfattning som är nödvändig för att åtgärda den historiskt omfattande markförsurningen och för att åtgärda en rimlig del av de ännu ej kalkade försurade sjöarna och vattendragen.

Anslaget till kalkning bör ökas då det tar 5–10 år innan effekterna av markkalkningen börjar nå de större sjöar och vattendrag som ingår i dagens kalkningsprogram. Dessutom är det ett faktum att många försurade sjöar och vattendrag fortfarande är okalkade.

En anslagsökning från dagens 228 miljoner kronor till 250 miljoner kronor budgetåret 2006 bedöms som rimlig. Därefter bör under den kommande fyraårsperioden anslaget ligga på 325 miljoner kronor per år för den integrerade mark- och vattenkalkningen. Anslaget bör därefter anpassas till det minskande behovet att åtgärda försurade markområden, sjöar och vattendrag.

Hittills har det varit svårt att samordna kalkning av mark och vatten. Naturvårdsverket och Skogsstyrelsen har haft svårt att förena sina roller i ett gemensamt åtgärdsprogram. På de regionala och lokala nivåerna har denna samordning av insatserna visat sig betydligt lättare att genomföra.

Den utredning om en svensk vattenadministration som just nu pågår ser bl.a. över möjligheten att denna administration skulle kunna ta över Naturvårdsverkets och Skogsstyrelsens ansvar för kalkningsverksamheten. Mycket talar för att en samordning av kalkningsverksamheten via den nya vattenadministration, närmare länsstyrelser och kommuner, effektivare och lättare skulle kunna integrera mark- och vattenkalkning.

Kalkning – lönsam miljövard

Få om ens något statsanslag till miljövard har gett så många positiva effekter som kalkning av sjöar och vattendrag. Kalkstensprodukter är ett i högsta grad naturligt och livsviktigt ämne, vilket förbrukats i mark och vatten av den antropogena försurningen.

Forskning och långvarig erfarenhet visar att biologisk mångfald i mark och vatten återhämtar sig utan negativa effekter om kalkningarna utföres på rätt sätt.

De ekonomiska effekterna är synnerligen goda. Flera var för sig oberoende utredningar, såväl i Sverige som Norge, visar att samhället får 2–9 kr tillbaka för varje satsad kalkkrona – främst genom ekoturismen som är en av våra snabbast växande branscher, inte minst i glesbygdsområden med en i övrigt svag arbetsmarknad.

Inte minst betyder kalkningsverksamheten så oerhört mycket för vår livskvalitet. Levande sjöar och vattendrag utgör den kanske viktigaste källan i den förebyggande förebyggande hälso- och sjukvården. Ny forskning, nationellt och internationellt, visar att dessa miljöer utgör de mest värdefulla för vårt behov av rekreation och avkoppling. Särskilt tydligt blir detta i tider med stigande arbetslöshet, stress och utbrändhet.

Tillgång till levande skogar, sjöar och vattendrag ligger djupt förankrat i den svenska folksjälen. Kalkningsverksamheten utgör en viktig del för att bevara dessa värden för vår och nästa generation.

Stockholm den 30 september 2005

Birgitta Carlsson (c)

Åsa Torstensson (c)